

ЛИТЕРАТУРНО НАСЛЕДСТВО И МУЗЕИ В СЪВРЕМЕННА БЪЛГАРИЯ

Проф. д.и.н. Вера Бонева, д.н.к.

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме. Статията интерпретира научната категория „литературно наследство“ в логиката на българското законодателство и на актуалната социална реалност. Подчертана е връзката между литературно наследство и музеи. Тесният смисъл на категорията е представен основно чрез дейността на литературните музеи. Открити са и други институционални пространства, които обгрижват артефактите на литературната традиция – архиви, библиотеки, читалища, висши училища и научни организации. В заключение е формулирана концепция за дефрагментиране на структурите и дейностите, опазващи литературното наследство. Като ключов фактор в процеса е определена дейността на Националния литературен музей.

Ключови думи: литературно наследство; музей; архив; библиотека; писател

Уводни думи

Едно от най-значимите средища за опазване на литературното богатство на България е Националният литературен музей. Той е създаден през 1976 г. като система от къщи музеи за писатели и други важни фигури на словесната култура. Към момента в неговата структура се включват 11 къщи музеи – 9 в София и 2 извън столицата¹). Те обгрижват движимите културни ценности, свързани с Иван Вазов, Пейо Яворов, Емилиян Станев, Димитър Димов, Елин Пелин, Петко и Пенчо Славейкови и др. известни творци (Zografova 2012). Музеят е държавен културен институт, намиращ се във ведомството на Министерството на културата. Това е основание в академичен и културологичен план да се доверим на формулировките в неговия действащ устройствен акт, търсейки устоите, върху които стои ключовата за интелектуалната история на страната ни категория „литературно наследство“.

В издадения от министъра на културата на 31 май 2016 г. Правилник за устройството и дейността на Националния литературен музей (НЛМ) е отбелязано, че Музеят „извършва събирателска дейност и дейност по съхранение и опазване на българското литературно наследство“ (чл. 7, ал. 2, т. 1)²). По-ната-

тък документът конкретизира начините, по които институцията изпълнява задълженията си по опазване на литературното наследство, което е дефинирано като съвкупност от културни ценности, свързани с развитието на българската литература³⁾. В цитирания откъс устройственият акт на НЛМ влиза в пълна корелация със Закона за културното наследство (ЗКН), който дефинира културното наследство като „съвкупност от културни ценности, които са носители на историческа памет, национална идентичност и имат научна или културна стойност“ (чл. 2, ал. 1)⁴⁾. Нещо повече, ЗКН предоставя и разгърната структура на видовете наследство – общо 18 групи, сред които е обособен разделът „книжовно и литературно наследство“ (чл. 6, ал. 13). Специални дефиниции за всяка една от категориите в ЗКН липсват. Не е налична и по-подробна формулировка в някой от подзаконовите нормативни актове. Въпреки това може да се приеме, че действащото законодателство очертава най-общо приложното поле на категорията⁵⁾ „литературно наследство“, свързвайки я с абстрактната структура на по-общата категория „културно наследство“.

При стриктно придържане към описаната правна рамка би трябвало да приемем, че в обхвата на литературното наследство се включват само и единствено идентифицирани по надлежния ред и инвентирани (вписани) във фондовете на институциите на паметта културни ценности с литературен профил. В практически план обаче трябва да признаем, че възприетите в обществото като ценни и значими за културното ни развитие литературни факти, фигури и феномени, които в по-широкия дискурс на говоренето за литературата и културата включваме в обхвата на литературното наследство, са десетки пъти по-обемни, по-раздиплени и по-разнообразни от всички инвентирани в музеите артефакти. По тази причина представям настоящия анализ, който има за цел да очертае смисловите кръгове и приложните зони, в които функционира категорията литературно наследство, като отграничи тесния (чисто музеоложки) смисъл от широкото (културологическо и литературноисторическо) значение, което, като цяло, доминира в словесната и в институционалната среда на съвременните социални и академични комуникации (Arcos-Pumarola 2017, 37 – 46).

Втората цел на настоящата статия е свързана с очертаване на най-общите институционални рамки, в които работят структурите на паметта, свързани с литературното наследство – основно музеи, архиви и библиотеки. Не оставям на заден план и естествената връзка между книжнината и литературата като система от „инвентирани“ (формално и абстрактно) ценности и текущите художественотворчески процеси.

Не ще и съмнение, че надграждайки чисто музейната представа за литературни ценности с всички останали етажи на присъствието на словесното ни художество в съвременните интелектуални общувания, не съм склонна нито да фаворизирам, нито да negliжирам необходимостта от по-голяма прецизност при употребата на категорията *литературно наследство*, особено във високите редове на съвре-

менната публичност – заглавия на книги и поредици, теми на проекти, имена на административни звена⁶⁾, заглавия на академични курсове, имена на магистърски програми и др.

Възприетият при настоящия обзор предимно институционален подход, по мое мнение, е приемлив в най-голяма степен – преди всичко поради относителната видимост на структурите и дейностите в публичното пространство, свързани с опазването на културното наследство и с другите форми на комуникация в съвременното общество⁷⁾. Този подход има потенциал да разшири приложените резултати от изследването, като (кон)центрира бъдещи инициативи по дефрагментиране (с цел многократно повишаване на ефективността) на системата за обгрижване на литературните ценности чрез общи усилия не само на единични звена, но и на цели сектори от съвременното ни обществено битие – култура, академични среди, висше и средно образование, неправителствен сектор, международни организации и др. Той осигурява възможност и да реализираме напредък в процеса на абстрактно консолидиране наследството на отделни творци, оказало се по стечение на обстоятелства във фондовете на няколко отделни структури на паметта⁸⁾. Например фрагменти от литературното наследство на Димитър Чорбаджийски-Чудомир (извън неговия мемориален музей в Казанлък) се съхраняват и в системата на държавните архиви, и то в значим и представителен обем (Boneva 2020a). Творческите следи на Елисавета Багряна са съхранени в НЛМ, Държавна агенция „Архиви“ и в Научния архив на Българската академия на науките.

Литературното наследство като съвкупност от идентифицирани културни ценности

Според действащите нормативни правила една вещ придобива статут на културна ценност, след като бъде идентифицирана от специално назначена експертна комисия като такава, регистрирана в основния или обменния фонд на музей или на друга институция на паметта – като отделен предмет или като част от колекция⁹⁾. В съответствие с актуалната разпоредба на ЗКН всички единични или принадлежащи към колекция културни ценности с литературен или книжовен характер в съвкупност формират категорията *литературно наследство*. Особеност на визираната категория е, че част от нея са не само артефакти с висока естетическа, познавателна и историческа стойност, но и отделни вещи (включително книги, снимки, ръкописи, предмети на бита), които имат информационно значение, но са свързани с видна творческа фигура – в конкретния случай писател. Това положение е валидно в най-голяма степен за мемориалните музеи на българските творци (Boneva 2020, 40 – 69).

Според утвърдената традиция и по стечение на историческите обстоятелства основната част от културните ценности, обвързани с фигурите и с творческите изяви на българските писатели, са включени във фондовете на литературните музеи. Към момента в страната съществуват 32 музейни звена с този профил, които съставляват почти 23% от мемориалните музеи. Приетите за „класици“ писатели

като Захарий Стоянов, Пейо Яворов, Христо Ботев, Иван Вазов, Елин Пелин, Йордан Йовков, Петя Дубарова, Димитър Димов, Гео Милев, Емилиян Станев, Димитър Чорбаджийски-Чудомир и др.¹⁰⁾ са презентирани с профилирани институции на паметта, разположени в масовия случай в къщи или други жилищни структури, обитавани от тях през различни периоди на житейския им път (Yordanov 1997, 193 – 197). Към споменатата група звена принадлежат и 11-те къщи музеи на писатели, които са в системата на Националния литературен музей. Тези звена от мрежата на културната ни памет концентрират най-големия брой оригинални артефакти от и за писателите. Те представляват сърцевината на литературното наследство – като история, вещественост и география, сакралност¹¹⁾. Те в най-голяма степен са обвързани с културната събитийност около спомена за съответните творци, като самостояните им изяви вторично обогатяват (по)знанието за значимите ни литературни фигури. В тях са съхранени най-многобройните авторски ръкописи, първи издания, документи за творческия процес, фотографии и други материали, свързани със забележителните им публични фигури.

Извън системата на профилираните мемориални музеи, артефакти, принадлежащи към литературното наследство в неговия тесен смисъл, са включени и във фондовете на други музейни институции – национални, регионални, общински, смесени. В Националния исторически музей е обособена колекция от над 600 единици, включваща книжовни образци – ръкописни и печатни, от Средновековието и Възраждането. В повечето регионални музеи се пазят реликти на възрожденска книжнина, които са идентифицирани по надлежния ред и са част от литературното ни наследство. Например в Регионалния исторически музей – Плевен, са запазени и експонирани вещи, книги и ръкописи на местни издатели, писатели и журналисти. В експозицията „Хасковски будители“, представена в Кирковата къща в Хасково, са показани експонати, илюстриращи литературния живот в града през първата половина на XX век. Общинският музей „Дом на хумора и сатирата“ в Габрово съхранява и популяризира значим обем литературни ценности, прикрепени към трудния жанр на сатиричното писане и интерпретиране на действителността. Значими по обем и представителност са артефактите от литературноисторическо естество, съхранени във фондовете на Националния музей на образованието в Габрово. С риск от известна абсолютизация си позволявам да обобщя, че във всеки един от над 200-та български музея (като изключим част от художествените галерии) са налични културни ценности, принадлежащи към категорията „литературно наследство“. Това е изключително богатство, което предстои да бъде още по-пълно осветено чрез процесите на дигитализация¹²⁾, които разкриват за експертите и за широката публика богатствата на музеите, в конкретния случай – скрижалите на литературната традиция.

Опитът за цялостен обзор на артефактите с книжовен и литературен характер в българските музеи към момента не може да даде за резултат някакво прецизно число, но несъмнено става дума за стотици хиляди отделни предмети с истори-

ческа стойност, положени в конкретната културна среда. Факт е, че част от споменатите ценности са повтарящи се – екземпляри на възрожденски книги, първи издания на емблематични творби, екземпляри от значими за литературната ни традиция периодични издания, печатно разпространени портрети на писатели и др. Всеки от изредените артефакти обаче е обвързан със специфичен – локален, национален или секторен, контекст. По един начин стоят творбите на Иван Вазов от поредицата „Войнишка библиотека“ в Националния военноисторически музей, а по друг – в къщата музей „Иван Вазов“ в София. Същото е валидно за възрожденските учебници, за произведенията на Йордан Йовков, експонирани в родната му къща в Жеравна, за библиотеката на Петко и Пенчо Славейкови, съхранена в софийския музей на двамата творци. Не ще и съмнение, че всяка вещ, книга, ръкописна бележка, излязла от ръката на емблематичен творец, „говори“ по различен начин на аудиторията и на експертите, когато е в родна къща и битова среда, в рутинен библиотечен шкаф или в архивна кутия, заключена във фондохранилището. В логиката на настоящите разсъждения би било полезно да потърсим възможности за по-мощно оповестяване на наличните литературни богатства в музеите – както мемориални, така и с общ профил. А защо и да не мислим за публикуване на пълни каталози на основните фондове на музеите на водещите ни литературни творци – Христо Ботев, Любен Каравелов, Иван Вазов, Йордан Йовков, Захарий Стоянов, Елин Пелин, Пейо Яворов и др.¹³⁾

Литературното наследство като съвкупност от значими за обществото артефакти, фигури и феномени

Извън обхвата на идентифицираните и документираните като движими културни ценности артефакти към смисловото поле на по-широко (ос)мислената категория „литературно наследство“ са приобщени значими съвкупности от феномени, обстоятелства, предмети, обекти и книги, които подлежат само на най-обща систематизация извън институциите, които надлежно са описали артефактите. Единият възможен подход на систематизация, който, като цяло, би могъл да бъде още по-продуктивен, е по автори. Той е приложен изключително успешно в проучването на Кремена Митева за топосите на паметта за Йордан Йовков. Тръгвайки от артефактите в колекцията на мемориалния музей „Йордан Йовков“ в Добрич, авторката проследява присъствието на магнетичния разказвач в именната система в публичния сектор (училища и читалища), улици и населени места, в монументални паметници и знаци, както и в празничната традиция на регионите и общностите, свързани с творчеството на Йордан Йовков (Miteva 2021). Извън посочените социални и културни о(бо)значения, белязани с името и с харизмата на писателя, биха могли да се проследят вторични негови въздействия върху филмовото и театралното изкуство, литературни рецепции в българската и в чуждите книжовни традиции, присъствието му в образователния процес на средното и висшето образование и още много други. Макар и в описателен порядък, подо-

бен подход е много полезен за разкриване на механизмите, по които се разгръща културната памет, и за начините, по които литературата се вгражда в устоите на обществото ни през XX и XXI век.

В най-общ план *литературното наследство, в широк смисъл*, обхваща цялата съвкупност на артефакти, приобщени към литературното наследство, в тесен смисъл, към които се добавят ценностите, включени в институциите на паметта извън музеите и извън регистрираните по действащото законодателство колекции (публични и частни). Ведно с това категорията описва и вторичните следи, оставени от забележителните творци в публичното пространство на страната – именувания, чествания, академични и художествени интерпретации, периодични преиздавания на приети за „класически“ творби, документи в лични и публични архиви.

Към широкото понятие за литературно наследство се включват и всички материали от и за български писатели, които са в *архивните институции* – Държавна агенция „Архиви“ с всичките ѝ регионални звена, Архива на Българската академия на науките, Българския исторически архив към Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. При все че са описани по надлежния ред, споменатите материали са част от категорията културно наследство в по-общия ѝ смисъл. В тесен смисъл, те са компоненти на *националния архивен фонд*, който е самостоятелна социална реалност. В много отношения обаче музейното и архивното богатство се допълват по особено продуктивен начин, изграждайки в по-голяма пълнота творческия облик на съответния писател, издател, книжар, журналист или друг значим автор.

Например основните материали, свързани с литературното наследство на Димитър Чорбаджийски-Чудомир, се намират в Литературно-художествения музей „Чудомир“ в Казанлък. Те съставляват литературното наследство на Чудомир в смисъла, с който работи действащата правна рамка. Извън посочения музей обаче са налични много писма, ръкописи, официални документи от и за Чудомир, които допълват в значима степен образа на яркия разказвач и са неизменно градиво за проучване на биографията и творчеството му (Boneva 2020a, 76 – 94). Част от литературното наследство на Чудомир са по-ранните издания на творбите му, създадени приживе и структурирани в книги от самия него, спомените на съвременници за него, медийни публикации, отразяващи литературните му контакти и изяви приживе, и др. Специално по отношение на споменатия творец са налични и редица градски легенди за него в Казанлъшкия край и сред писателската общност в цялата страна, които са нематериално наследство, подлежащо също на регистрация, систематизация и осмисляне.

Интересен е и примерът с Пенчо Славейков, чието творческо присъствие бележи ключов етап в развитието на националната ни литература през XX век. Освен артефактите, съхранени в двата мемориални музея за Петко и Пенчо Славейкови – София и Трявна, богати колекции от ръкописи, писма, снимки, коректури и др. са налични в Архива на БАН, в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ и в системата на държавните архиви. Следи от силната личност на

твореца са съхранени в архива на Народния театър „Иван Вазов“, в колекциите на Регионалната библиотека „Пенчо Славейков“ – Варна, и в ред други културни и образователни институции. Несъмнен елемент от литературното наследство на поета критик и преводач, са и неговите художествени портрети, паметниците и паметните места в редица селища (включително и в чужбина), ранните издания на неговите творби в книги, които той е подредил и редактирал, и т.н. Този, макар и твърде обхванат прочит на отпечатъците на едно ярко творческо присъствие в съвременната ни култура има своите основания не само в литературноисторически, но и в по-широк академичен план. Отчитането на всички (или на повечето) веществени и невестествени следи, оставени от Пенчо Славейков в духовния развой на нацията, е основна предпоставка за по-задълбочен (пре)прочит на феномена и за по-детайлното му полагане във високите редове на съвременната култура.

Съществен е проблемът за опазване на културната памет за творци, които нямат мемориални музеи, съдействащи за центриране усилията по съхраняване на реликви и реликти от и за дадения писател. Такива са случаите с Йордан Радичков, Вера Мутафчиева, Фани Мутафова, Елисавета Багряна и още много други. По правило Националният литературен музей има ангажимент за издирване и опазване на ценностите, свързани с всички български творци на словото. В практически план обаче се работи основно за обогатяване на фондове на вече музейфицирани писатели или на такива, по отношение на които наследниците са реализирали значими дарения към публичния сектор.

Успешен в споменатата насока е подходът в известния с литературната си слава град Стара Загора, където действа профилиран общински музей, посветен на словесните традиции – и то не само локални. В музея „Литературна Стара Загора“ са формирани фондове за 19 автори, сред които родените в Града на липите Николай Лилиев, Георги Райчев, Кирил Христов, Димитър Подвързачов, Веселин Ханчев, но и за свързаните косвено със Стара Загора Иван Вазов и Пейо Яворов. Музеят разполага с разнообразни ценности и поддържа модерна експозиция с подчертан образователен характер¹⁴⁾.

Роля на депа за артефакти с литературноисторически профил изпълняват и някои висши училища, които създават специализирани архивни сбирки на видни интелектуалци. В това отношение усилията на Нов български университет са най-отрадни и плодотворни. Във ведомствения архив на Университета са създадени лични сбирки на редица учени от областта на хуманитарните и обществените науки. Сред тях се открояват имената на проф. Богдан Богданов, професорите Петър и Вера Мутафчиеви, проф. Никола Георгиев, проф. Александър Фол и др. Достъпни основно за представители на академичните среди, споменатите колекции имат по-скоро функция на изследователско градиво за биографиите и творческите изяви на някои значими интелектуалци¹⁵⁾. При все това съхраняването във ведомствен архив на литературноисторически и литературнокритически записи може да се определи като отлична основа за транспонирането на съществени зна-

ния и послания към следващите поколения. Каквато впрочем е една от основните функции на културното наследство (Trifonova 2016, 144 – 149).

Литературно наследство и библиотеки

В институционалния порядък на съвременния свят библиотеките са структури, които събират и опазват книги и други печатни материали, дигитални източници на информация и (в отделни случаи) архивни материали и произведения на изкуството, като осигуряват достъп (по правило срещу абонамент или безплатно) на читатели – както на място, така и за домашно ползване на многоекземплярните образци. Свързани базово с литературата, библиотеките са средища за популяризиране на високите творби на словесната култура, за срещи с писатели, преводачи, издатели и други творци, за достъп до знанието и книжовната култура, като цяло (Popova 2021, 79–99). Без да пренебрегвам важната образователна функция на библиотеките, в случая подчертавам ролята им за съхраняване и популяризиране на литературното богатство на страната. Представените съждения се отнасят до значимите функции на публичните библиотеки за обгрижване и препредаване от поколение на поколение на литературното наследство в най-широкия смисъл на понятието.

Когато се концентрираме върху тесния смисъл, прикован към Закона за обществените библиотеки¹⁶⁾ (ЗОБ), нещата придобиват малко по-различно измерение. В допълнителните си разпоредби ЗОБ постановява в приложното си поле, че „книжовно и литературно културно наследство“ е понятието по смисъла на Закона за културното наследство (чл. 5 от допълнителните разпоредби). Това означава, че ЗОБ включва в категорията само идентифицираните по реда на ЗКН движими културни ценности. Споменатото обстоятелство е дефинирано еднозначно в чл. 13, ал. 2 на ЗОБ: „За колекциите, които съдържат културни ценности, се прилагат изискванията на Закона за културното наследство“. При определяне функциите на националната, регионалните, общинските и читалищните библиотеки също е подчертано, че при наличие на материали с висока степен на значимост и/или с уникален за науката и културата характер се прибегва към идентификацията и документирането им по ЗКН. Така законодателят е предвидил възможността за опазване на колекции с висока историческа и литературна значимост в библиотеките, но по реда на ЗКН.

За съжаление, в практически план цитираните разпоредби не се прилагат. Създадените в някои библиотеки колекции от старопечатни книги, редки и ценни издания, архивни документи за писатели и други творци, произведения на изкуството и др. се инвентират и документират по присъщия на библиотеките ред – без да се гарантира опазването им чрез идентификация като културни ценности. Споменатата практика води до разноредов подход към артефакти от един и същ порядък. Например в Регионалния исторически музей – Шумен, фигурират над 1200 екземпляра старопечатни книги и периодични издания, които са инвентирани в основния фонд и всяка от тях притежава статут на културна ценност. Съхранените в читалище

„Добри Войников“, в Университетската библиотека към Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“ и в Регионалната библиотека „Стилиян Чилингиров“ екземпляри от същите книги са описани по библиотечните правила и по същество нямат статут на културни ценности. Така, различни екземпляри от една и съща старопечатна книга имат различен статут в зависимост от това дали са част от колекцията на библиотека, или на музей. Представеният проблем е валиден за цялата страна, но тежи с особена сила за градове като Шумен, Велико Търново, Варна, София, Пловдив, Сливен и Русе, където са налични значими обеми представителни артефакти от споменатия порядък, опазвани и документирани не по реда на Закона за културното наследство, а само по реда на Закона за обществените библиотеки.

Сериозни проблеми при опазване на литературното наследство провокира и фактът, че част от сбирките, посветени на отделни писатели, са в структурата на читалища, които не са направили необходимото за регистрацията на дарените от наследници на видни творци предмети, снимки, архиви и книги. Подобен е статутът на музейните сбирки на Серафим Северняк в село Горна Липница (област Велико Търново), на Чудомир в село Турия (област Стара Загора), на Дора Габе в село Дъбовик (област Добрич), на Пеньо Пенев в село Добромирка (област Габрово). Поверени на отговорността на крехките като капацитет и финанси местни читалища, тези сбирки нямат възможност да разгърнат всички необходими по призвание и норма дейности за съхраняване и популяризиране на реликвите, прикрепени към паметта на емблематичните творци.

Въпреки посочените несъответствия, свързани с неосигурения статут на културни ценности на съхранените в библиотеките и в читалищата артефакти, относими към литературното ни богатство, по-голямата част от институциите опазват с грижи на добри стопани поверените им ценности – дори и когато те не отговарят на профила на публичната организация. Налични са и усилия за популяризиране чрез интернет на по-ценни издания, ръкописи и произведения на изкуството. В това отношение откромим е примерът на регионалните библиотеки в София, Варна, Пловдив, Шумен, Велико Търново и Стара Загора. Показателно е и обстоятелството, че повечето библиотеки реализират периодични изложби, посветени на юбилеи на творци и на литературни събития, чрез което осъществяват жива връзка между съвременния културен живот и литературното наследство.

Заклучителни думи

Сложното и многозначно присъствие на литературното наследство в съвременната културна среда е показателно за повратната роля на словесните традиции за формирането и укрепването на националната идентичност, за поддържане жизнеността на образователната система в нейните хуманитарни и хуманни измерения, както и за съхраняване ценностните оси на общността, прикрепени към изпитани през вековете норми, практики и митологеми. Представеният в текста модел на институционално присъствие на литературното наследство в различ-

ните редове на българската публичност е по-скоро отворена за дебат система, отколкото твърд интерпретативен канон. Чрез него за пореден път пледирам за търсене на практически решения, при които да реализираме единен подход спрямо наследството, като избягваме повтарящи се на различни нива и в различни топови дейности от един и същи тип. Настоявам и за поддържане политики за все по-широка отвореност на структурите на паметта към различните типове аудитории; с акцент, разбира се, върху младото поколение. Защото нему подлежи дългът да (пре)осмисли в категориите на съвременните реалности литературното ни богатство и да го предаде оплодено и обогатено на грядущите генерации.

БЕЛЕЖКИ

1. Пълен списък на обектите на Националния литературен музей ведно с информация за неговата структура и за основните му дейности е достъпен на сайта на институцията. Вж. <<http://nlmuseum.bg>> 05.06.2022
2. Правилник за устройството и дейността на Националния литературен музей. В сила от 31 май 2016 г. // Държавен вестник, бр. 41 от 31 май 2016.
3. ЗКН дефинира категорията „културна ценност“ по следния начин: „Културна ценност е нематериално или материално свидетелство за човешко присъствие и дейност, природна даденост или феномен, което е от значение за индивида, общността или обществото и има научна или културна стойност.“ (Чл. 7, ал. 2).
4. Закон за културното наследство. В сила от 4 април 2009 г. Изменян и допълван. // Държавен вестник, бр. 19 от 13 март 2009.
5. В тази статия употребявам термина категория в класическия му Аристотелов смисъл, а не кантианския или неокантианския.
6. Тук имам предвид дори и дирекцията, отговаряща за библиотеки и книгоиздаване в Министерството на културата, която е наименувана „Библиотеки и литературно наследство“. От Правилника на Министерството на културата става ясно, че в случая терминът литературно наследство е разбран в неговия широк смисъл – значими дейности и обекти, свързани с литературната традиция, а не в тесния му смисъл – съвкупност от документирани по официалния ред движими културни ценности, включени в колекциите на институциите на паметта. Вж. Устройствен правилник на Министерството на културата. Приет с Постановление на Министерския съвет №266 от 30 ноември 2017 г. В сила от 8 декември 2017. Изменян и допълван. // Държавен вестник, бр. 98 от 8 декември 2017.
7. Подобен подход е успешно приложен от Иван Кабаков в монографията му „Дилеми на културата“, която задава успешен интерпретативен модел за осмисляне системата на културните комуникации в съвременното българско общество, а по отношение на изкуствата и литературата, в частност, чертае ясни институционални отговорности – както на международно, така и на национално и регионално ниво (Kabakov 2015, 188 – 229).

8. Тук говоря за „абстрактно консолидиране“, тъй като преместването на артефакти, включително на старинни книги или ръкописи от фондовете на една институция в друга противоречи на действащото законодателство и се осъществява само при наличие на риск от увреждане или унищожаване.
9. Наредба № Н-6 от 11 декември 2009 г. за формиране, управление и идентификация на музейните фондове. Издадена от министъра на културата. Изменяна и допълвана. // Държавен вестник, бр. 2 от 8 януари 2010.
10. Пълният актуален към 2020 г. списък е представен в монографията ми за мемориалните музеи (Boneva 2020, 441 – 459).
11. Музейният подход при опазване на литературното наследство е присъщ до голяма степен и на другите култури (Young 2015, 229 – 246). Това е естествено следване на европейската културна традиция, повлияна от християнските ценности, сакрализираща местата, вещите и скрижалите на носителите и пазителите на словесната традиция чрез топоси на паметта, обвързани със сгради, предмети и книги, които те са ползвали приживе (Prottas 2020, 221 – 225).
12. За съжаление, очертаният процес в момента се реализира в контекста на типичната за културната ни среда фрагментираност. Проектите за дигитализация на литературното наследство на отделни творци са обособени институционално и по екипи. Създават се бази от данни и сайтове, които не се отличават със значима устойчивост и не се попълват след финализирането на проекта. Това е валидно с особена сила за проекта на Българската академия на науките и на Националния литературен музей „Българска литературна класика – знание за всички“. Към момента тече втори етап на този проект, а старата платформа не се популяризира в достатъчна степен и не се обогатява системно. 05.06.2022 <<https://lit.libsofia.bg>>
13. Единствен засега позитивен опит в тази насока е дигиталният опис на фонда на Къща музей „Гео Милев“ в Стара Загора, предоставен за свободно ползване от потребителите в интернет. Официален сайт на Къща музей „Гео Милев“. <<https://geomilev.com>> 05.06.2022
14. Колекцията на Музея е събирана и обработвана в продължение на последните шест десетилетия. През 2019 г. престижната институция се сдобил с ново експозиционно пространство в центъра на Стара Загора, където се реализират и редица културни прояви. <<https://literature-museum.bg>> 05.06.2022
15. На сайта на Нов български университет споменатите колекции са представени с резюмета и с някои извадки. Документите и другите материали са достъпни за ползване на място или през потребителските профили на академичния състав. <<https://uniarchive.nbu.bg>> 05.06.2022
16. Закон за обществените библиотеки. В сила от 6 юли 2009 г. Изменян и допълван. // Държавен вестник, бр. 42 от 5 юни 2009.

ЛИТЕРАТУРА

ARCOS-PUMAROLA, J., CONILL-TETUA, M., 2017. The Role of Museography in Literary Heritage Transmission and Interpretation.

- Analysing Museographic Proposals of Joan Maragall and Jacint Verdaguer House Museums in Barcelona. In: *Sharing Cultures 2017. Proceedings of the 5th International Conference on Intangible Heritage*. Barcelos: Greenlines Institute, 2017, 37 – 46.
- БОНЕВА, В., 2020. *Мемориалните музеи в културната инфраструктура на съвременна България*. Велико Търново: Фабер.
- БОНЕВА, В., 2020А. Документалното наследство на Чудомир в Централния държавен архив: Опит за кратък обзор. В: *Чудомир между противоречията*. Велико Търново: Абагар, 76 – 94.
- КАБАКОВ, И., 2015. *Дилеми на културата*. София: Свети Климент Охридски.
- МИТЕВА, К., 2021. *Българската памет за Йордан Йовков: Справочник за учебни заведения, читалища, селища, улици, музейни обекти, паметници, мемориални знаци и други, посветени на писателя Йордан Йовков*. Шумен: Епископ Константин Преславски.
- ТРИФОНОВА, АЛ., 2016. Популяризаторската дейност на университетския архив на Нов български университет. Във: *Архивен преглед*, кн. 2, 144 – 149.
- ЙОРДАНОВ, К., 1997. Съвременната ситуация в българската литература и литературният музей. *Летописи*, кн. 3 – 4, 193 – 199.
- ЗОГРАФОВА, КАТЯ-КРУМОВА, 2012. 35 години Национален литературен музей. // *Известия на Националния литературен музей*. Т. 6, 9 – 12.
- POPOVA, E., 2021. *Library and Society: Contemporary Challenges*. Sofia St. Kliment Ohridski University Press.
- PROTTAS, N., 2020. Beyond the Cult of the Author: The Literary Museum Today. *Journal of museum education*, v. 45, issue 3, 221 – 225.
- YOUNG, L., 2015. Literature, Museums, and National Identity; or, Why are there So Many Writers' House Museums in Britain? *Museum History Journal*, v. 8, issue 2, 229 – 246. ISSN 1936-9824.

REFERENCES

- ARCOS-PUMAROLA, J., CONILL-TETUA, M., 2017. The Role of Museography in Literary Heritage Transmission and Interpretation. Analysing Museographic Proposals of Joan Maragall and Jacint Verdaguer House Museums in Barcelona. In: *Sharing Cultures 2017. Proceedings of the 5th International Conference on Intangible Heritage*. Barcelos: Greenlines Institute, 2017, 37 – 46.
- BONEVA, V., 2020. *Memorialnite muzei v kulturnata infrastruktura na savremenna Bulgaria*. Veliko Tarnovo: Faber.

- BONEVA, V., 2020. Dokumentalното наследство na Chudomir v Tsentralnia darzhaven arhiv: Opit za kratak obzor. In: *Chudomir mezhdu protivorechiyata*. Veliko Tarnovo: Abagar, 76 – 94.
- KABAKOV, I., 2015. *Dilemi na kulturata*. Sofia: Sveti Kliment Ohridski.
- MITEVA, K., 2021. *Balgarskata pamet za Yordan Yovkov: Spravochnik za uchebni zavedenia, chitalishta, selishta, ulitsi, muzeyni obekti, pametnitsi, memorialni znatsi i drugi, posveteni na pisatelya Yordan Yovkov*. Shumen: Episkop Konstantin Preslavski.
- POPOVA, E., 2021. *Library and Society: Contemporary Challenges*. Sofia St. Kliment Ohridski University Press.
- TRIFONOVA, AL., 2016. Populyarizatorskata deynost na universitetskia arhiv na Nov balgarski universitet. In: *Arhiven pregled*, kn. 2, 144 – 149.
- PROTTAS, N., 2020. Beyond the Cult of the Author: The Literary Museum Today. *Journal of museum education*, v. 45, issue 3, 221 – 225.
- YORDANOV, K., 1997. Savremennata situatsia v balgarskata literatura i literaturniyat muzey. *Letopisi*, kn. 3 – 4, 193 – 199.
- YOUNG, L., 2015. Literature, Museums, and National Identity; or, Why are there So Many Writers' House Museums in Britain? *Museum History Journal*, v. 8, issue 2, 229 – 246. ISSN 1936-9824.
- ZOGRAFOVA, KATYA-KRUMOVA, 2012. 35 godini Natsionalen literaturnen muzey. In: *Izvestia na Natsionalnia literaturnen muzey*. T. 6, 9 – 12.

LITERARY HERITAGE AND MUSEUMS IN CONTEMPORARY BULGARIA

Abstract. The article interprets the scientific category „literary heritage“ in the logic of Bulgarian legislation and current social reality. The connections between literary heritage and museums are outlined. The narrow meaning of the category is represented mainly by the activities of literary museums. Other institutional spaces have been pointed out, which take care of the artifacts of the literary tradition – archives, libraries, community centers, universities, and research organizations. In conclusion, a concept for defragmenting the structures and activities preserving the literary heritage has been formulated. The key factor in this case are the activities of the National Literary Museum.

Keywords: literary heritage; museum; archive; library; writer

✉ **Prof. Vera Boneva, DSc.**

ORCID ID: 0000-0003-3009-8750

State University of Library Studies and Information Technologies

Sofia, Bulgaria

E-mail: v.boneva@unibi.bg